

10- Âyetlerin bahsettikleri hakikatler, şiirlerin bahsettikleri hayalattan pek vâsi ve pek yüksektir.

İ'lem eyyühe'l-aziz! Âyetlerin bahsettikleri hakikatler, şiirlerin bahsettikleri hayalattan pek vâsi ve pek yüksektir. Bu itibar ile şiirden addedilmemiştir. Hem de âyetler, sahibinin şuunat ve ef'alinden bahseder. Şiir ise fuzulî olarak gayrdan bahseder. Hem de filcümle âdi şeylerden bahsi hârikulâdedir. Şiirin hârikulâdelerden bahsi, ale'l-ekser âdidir.

İ'lem eyyühe'l-aziz! Âyetlerin bahsettikleri hakikatler, şiirlerin bahsettikleri hayalattan pek vâsi ve pek yüksektir. Bu itibar ile şiirden addedilmemiştir.

Hakikat ve Hayal Karşılaştırması

Şiir, tesirini çoğu zaman hayalin süsünden alır. Âyet ise tesirini hakikatin bizzat kendisinden alır. Çünkü Kur'ân'ın gösterdiği hakikat, hayalle büyütülmeye muhtaç olmayacak kadar azametlidir.

Arap edebiyatında meşhur bir kural vardır:

أَحْسَنُ الشَّعْرِ أَكْذَبُهُ

“Ahsenü's-şi'ri ekzebühü” yani **“Şiirin en güzeli, en yalan (en abartılı) olanıdır. Fakat buradaki “yalan”, ahlâkî manada insanları kandırmak değil; mübalağa, hayal, teşbih, temsil ve abartılı tasvir demektir.**

Şiir gücünü mübalağadan, kurgudan ve hayal gücünden alır. Kur'an ayetleri ise doğrudan evrenin, yaratılışın ve varoluşun “hakikatlerinden” (gerçeklerinden) beslenir. **Gerçek her zaman hayalden daha yüce ve kapsamlı olduğu için Kur'an şiir kategorisine girmez.**

Bu yüzden Kur'ân şöyle buyurur:

وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ ۚ

Şâirlere gelince, onlara yoldan çıkmış azgınlar tâbi olur.

أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَمُونَ ۚ

Görmez misin şâirler, her vâdide, sözcüklerin ve hayallerin peşinde şaşkın şaşkın dolaşırlar.

وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ ۚ

Hem de yapmadıkları ve yapmayacakları şeyleri söylerler.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا

مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا ۚ وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ

Ancak iman edip sâlih ameller işleyenler, Allah'ı çok çok zikredenler ve herhangi bir zulme maruz kaldıklarında şiirleriyle haklarını savunanlar bu hükmün dışındadır. Zulmedenler ise, nasıl her şeyi değiştirecek bir inkılâp ile sarsılıp devrileceklerini yakında bileceklerdir.

Şuarâ Sûresi: 224-227

1- Geceyi, gündüz, güneş ve ay

Şiirden Misal (Hayal): Klasik edebiyatımızda aşık, üzüntüsünü anlatmak için “Gözyaşlarım sel oldu, dağları deldi” veya “Ahımdan gökyüzü tutuştu” der. Bu edebi olarak çok güzeldir ama **gerçek dışıdır**. Şairin iç dünyasındaki bir hissin, dış dünyada (fiziksel olarak) hiçbir karşılığı yoktur.

Ayetten Misal (Hakikat):

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۚ كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ

“Geceyi ve gündüzü, güneşi ve ayı yaratan O’dur. Her biri bir yörüngede yüzüp gitmektedir.”

Burada hiçbir abartı, hiçbir süslü yalan yoktur. Milyarlarca galaksideki trilyonlarca yıldızın mükemmel bir matematikle “yüzüp gitmesi” **hakikatin ta kendisidir**. Bu gerçek, bir şairin uyduracağı her türlü hayalden çok daha geniş ve çok daha yüksektir.

2- Evrenin Büyüklüğü ve Genişlemesi

Şiirden Misal (Hayal): Şair, hayallerinin büyüklüğünü veya aşkının sınır tanımazlığını anlatmak için “*Sonsuz bir çadır kurdum hayallerimden, yıldızları avuçlarıma doldurdum*” veya “*Gökyüzünü bir yorgan gibi üstüme çektim*” der. Bu, edebi bir mübalağadır (abartıdır). Fiziksel dünyada insanın yıldızları avuçlaması imkânsız bir kurgudur.

Ayetten Misal (Hakikat):

وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ

“Göğü kendi ellerimizle (kudretimizle) biz kurduk ve biz onu elbette genişletmekteyiz.” Zariyat Suresi 47. ayet:

Burada hiçbir duygu sömürsü veya abartı yoktur. Modern astrofiziğin ancak 20. yüzyılda Hubble teleskopuyla keşfedebildiği “evrenin sürekli genişlediği (genişleyen evren modeli)” gerçeği, şairin hayali çadırından milyarlarca kat daha muazzam, daha geniş ve daha yüksek bir hakikattir.

3- Zamanın Göreceliği (İzafiyeti)

Şiirden Misal (Hayal): Âşık, bekleyişin zorluğunu ve hasretini ifade etmek için “*Sensiz geçen bir saniye bana bin yıl gibi geldi*” veya “*Zaman durdu, akrep yelkovana küstü*” der. Bu tamamen psikolojik bir abartıdır. Gerçekte zamanın akış hızı saatte değişmemiştir, sadece şairin his dünyasında bir kurgu oluşmuştur.

Ayetten Misal (Hakikat):

“وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ...”

...Şüphesiz Rabbinin nezdinde bir gün, sizin saydıklarınızdan bin yıl gibidir.”

Bu bir edebi sanat veya psikolojik sitem değildir. Einstein'ın "Görelilik (İzafiyet) Teorisi" ile bilimsel bir gerçekliğe dönüşen, zamanın mutlak olmadığı, farklı boyutlarda, farklı hızlarda ve yerçekimi alanlarında zamanın akışının fiziksel olarak değiştiği evrensel hakikatin ta kendisidir.

4- Dağların ve Kıtaların Hareketi

Şiirden Misal (Hayal): Kahramanlık şiirlerinde şair, ordusunun gücünü anlatmak için "Naramızdan dağlar titredi, yürüyüşümüzden yeryüzü yerinden oynadı" der. Bu, insanın kendi gücünü yüceltmek için başvurduğu kurgusal bir yalandır. İnsan sesiyle dağ yerinden oynamaz.

Ayetten Misal (Hakikat):

...وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسِبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ ۚ

"Dağları görürsün, onları hareketsiz sanırsın. Hâlbuki onlar bulutların geçişi gibi hareket etmektedirler..." Neml Suresi 88. ayet:

Şairin sahte sarsıntısına karşılık Kur'an, yerbilimcilerin (jeologların) "Kıta Kayması" teorisini ve dünyanın uzay boşluğundaki saniyede 30 kilometrelik devasa dönüş hızını ortaya koyar. Gözümüze en sabit, en hareketsiz görünen devasa dağların aslında uzayda bir bulut gibi yüzüp gittiği gerçeği, şiirin kurgusundan fersah fersah daha büyüktür.

Hem de âyetler, sahibinin şuunat ve ef'alinden bahseder. Şiir ise fuzulî olarak gayrdan bahseder.

Kur'ân âyetleri, Allah'ın şuunatından ve fiillerinden bahseder.

Şuunât, Allah Teâlâ'nın zâtına lâîk olan yüce ilahî keyfiyetleri ifade eder. Bu kelimeyi insanlardaki hâl, duygu, kabiliyet veya değişen durumlar gibi anlamak doğru değildir. Çünkü Allah'ın zâtı mahlûkata benzemediği gibi, O'nun şuunâtı da mahlûkata benzemez.

Cenâb-ı Hakk'ın zâtına lâîk kudî keyfiyetler ve ilahî tecelliler manasında kullanılır. Mesela **Hâlıkîyet, Mâlikîyet, Hâkimîyet, Rububîyet, Rahmânîyet ve Rahîmîyet** Allah'ın

şuunâtındandır.

“Ef’al” ise Allah’ın fiilleridir; yaratması, yaşatması, rızık vermesi, öldürmesi, diriltmesi, sevk etmesi, terbiye etmesi, idare etmesi gibi işleri ifade eder. Yani Kur’ân kâinata bakar, fakat kâinatın kendisinde kalmaz; onu Allah’ın fiillerinin aynası olarak gösterir.

Kur’an’da, kâinatın sahibi kendi eserini anlatmaktadır. Şair ise evrende sadece bir misafirdir; kendi mülkü olmayan şeylere uzaktan bakar ve kendince yorumlar (fuzulî olarak başkasından bahseder).

Bir şair bahar mevsimini anlatırken “Ağaçlar neşeyle raks ediyordu, rüzgar şarkı söylüyordu” der. Şair ağacı da rüzgarı da yaratmamıştır. Onların işleyişine hakim değildir. Sadece dışarıdan bakan bir izleyici olarak, onlara fuzuli (kendisine ait olmayan) bir şekilde insanî duygular yükler.

1- Sahibinin İşlerinden Bahsetme

أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ

“Üstlerindeki göğe bakmazlar mı? Onu nasıl bina ettik, nasıl donattık! Onda hiçbir çatlak da yoktur.” Kaf Suresi 6. ayet:

Burada konuşan izleyici değil, **yaratanın bizzat kendisidir**. Gökyüzünün nasıl yapıldığını, sistemin nasıl işlediğini kendi fiilleri (ef’ali) üzerinden, tam bir gerçeklikle anlatır.

2- Yağmur ve Bulutların Hareketi

Şiirden Misal (Gayrdan Bahsetme): “Gökyüzü hüznüyle ağlıyor, bulutlar yeryüzüne gözyaşı döküyordu.” Şair, yağmuru kendi iç dünyasındaki üzüntüyle bağdaştırır. Gökyüzünün neden yaşardığını, o suyun oraya nasıl çıktığını bilmez; sadece kendi hüznünü cansız bir maddeye yükler. Bulut, şairin elinde sadece fuzulî bir duygu taşıyıcısıdır.

Ayetten Misal (Sahibinin İşlerinden Bahsetme):

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُزْجِي سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا فَتَرَى
الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ ۚ وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِیهَا مِنْ بَرَدٍ
فَيُصَدِّقُ بِهِ ۚ مَنْ يَشَاءُ وَيَصْرِفُهُ عَنْ مَنْ يَشَاءُ ۚ

Görmedin mi ki şübhesiz Allah, bir bulutu nasıl sürüyor; sonra arasını birleştiriyor; sonra da onu bir yığın hâline getiriyor da arasından yağmurun çıktığını görüyorsun. Ve (Allah) gökten, oradaki dağ (gibi bulutlar)dan bir dolu indirir de onu dilediğine isâbet ettirir, dilediğinden de onu çevirir. Nur Suresi 43. ayet:

Burada mülk sahibi, rüzgarların sevkini ve su döngüsünü anlatır. Buluta hayali bir hüznü yüklemeyi; gökyüzü laboratuvarını bizzat kuran, işleten ve yağmuru oradan çıkaran fail olarak kendi fiilini (rahmet mekanizmasını) adım adım tarif eder.

3- Dağların Durumu ve İşlevi

Şiirden Misal (Gayrdan Bahsetme): “Dağlar gururla başını göğe kaldırmış, kibrinden geçilmiyor, asırlara meydan okuyordu.” Şair, dağın büyüklüğüne bakarak ona kibir, gurur ve isyan gibi insani duygular atfeder. Bazen “dağlar seni delik deşik delerim der”. Fuzuli bir konuşmadır. Dağın oradaki gerçek mühendislik işlevinden habersizdir, sadece şekline bakıp kurgusal bir efsane üretir.

Ayetten Misal (Sahibinin İşlerinden Bahsetme):

أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا؟ وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا؟

“Biz yeryüzünü bir döşek, dağları da birer kazık yapmadık mı?” Nebe Suresi 6-7. ayetler

Burada konuşan, yeryüzü mimarisini kuran Sanatkârdır. Dağın estetik bir gurur nesnesi olmadığını, yer kabuğunun dengesini sağlayan (izostazi) bir çivi veya kazık işlevi gördüğünü, kendi kurduğu yapısal denge sistemi üzerinden mutlak bir gerçeklikle ifade eder.

4- Güneşin Hareketi ve Döngüsü.

Şiirden Misal (Gayrdan Bahsetme): “Güneş yorgun argın dağların ardında uykuya daldı, gece siyah pelerini üstümüze örttü.” Şair, güneşe yorgunluk ve uyku atfeder. Gecenin gelişini gizemli bir örtü gibi betimler. Olayın mahiyetine nüfuz edemediği için, koskoca bir yıldızın hareketini yorulan bir insanın uyumasına benzeterek küçültür.

Ayetten Misal (Sahibinin İşlerinden Bahsetme):

وَالشَّمْسُ تَجْرُ ۚ لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ۚ ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ۝

“Güneş de kendi yörüngesinde akıp gitmektedir. Bu, mutlak güç sahibi, hakkıyla bilen Allah’ın takdiridir.” Yasin Suresi 38. ayet

Sistemi kuran irade, Güneş’in rastgele bir uykuya gitmediğini, çok ince bir matematikle belirlenmiş bir yörüngede (takdir ile) vazifesini yaptığını bildirir. Konuşan, o devasa kütleyi sapan taşı gibi çeviren Kudretin ta kendisidir.

Hem de filcümle âdi şeylerden bahsi hârikulâdedir. Şiirin hârikulâdelerden bahsi, ale’l-ekser âdidir.

Kur’an’ın âdi şeylerden bahsi hârikulâdedir

Şairler, sözlerini etkili kılmak için devasa, olağanüstü konuları seçerler ama bir süre sonra o sözler basitleşir. Kur’an ise günlük hayatta yüzüne bile bakmadığımız en sıradan şeyleri (adi şeyleri) öyle bir anlatır ki, akılları hayrete düşürür.

1- Sinek Misali

Şiirden Misal (Harika Şeyleri Sıradanlaştırma): Mitolojik şiirleri veya kahramanlık destanlarını düşünün. Şairler “Gökler yarıldı, devler dağları birbirine fırlattı, ateşler okyanusları yuttu” diyerek en “harika” ve devasa sahneleri kurgularlar. Ancak okuyucu bilir ki bu sadece bir kelime oyunudur. Birkaç kez okunduktan sonra bu olağanüstü sahneler zihinde **sıradanlaşır (adileşir)**.

Ayetten Misal (Sıradan Şeylerdeki Harikuladelik):

يَا أَيُّهَا النَّاسُ ضَرْبَ مَثَلٍ فَاسْتَمِعُوا لَهُ ۚ إِنَّ الدَّاعِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوْ اجْتَمَعُوا لَهُ ۚ وَإِنْ يَسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْئًا لَا يَسْتَنْقِذُوهُ مِنْهُ ۚ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ

“Allah’tan başka yalvardıklarınızın hepsi bir araya gelseler, bir sinek bile yaratamazlar. Sinek onlardan bir şey kapsa, onu dahi geri alıp kurtaramazlar.

Sinek; vızıldayan, küçücük, "sıradan ve adi" gördüğümüz bir canlıdır. Ancak Kur'an, bu sıradan canlı üzerinden öyle bir Tevhid (birlik) dersi verir ki, insanlığın bütün teknolojisi, bütün felsefesi o küçücük sineğin kanadı karşısında aciz kalır. İşte **sıradan bir şeyden bahsetmesi ama sonucunun harikulade (mucizevi) olması** tam olarak budur.

2- Bal Arısı Misali

Şiirden Misal (Harika Şeyleri Sıradanlaştırma): Şairler ölümsüzlük iksirlerinden, efsanevi ab-ı hayat (hayat suyu) çeşmelerinden, dokunduğu her şeyi altına çeviren simyacıların sihirli formüllerinden bahseder. Bu harikulade kurgular kulağa hoş gelse de, akıl bunların yalan olduğunu bildiği için hakikat arayışında hiçbir değer ifade etmezler.

Ayetten Misal (Sıradan Şeylerdeki Harikuladelik):

وَأَوْحِي رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنْ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ
وَمِمَّا يَعْرِشُونَ

" Senin Rabbin bal arısına şöyle vahyetti: Dağlardan, ağaçlardan ve insanların kuracakları kovanlardan kendine evler edin.

ثُمَّ كُلِّي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا يَخْرُجُ مِنْ
بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً
لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

"Sonra meyvelerin hepsinden ye de Rabbinin sana kolaylaştırdığı (yaylım) yollarına gir." Nahl Suresi 68-69. ayetler

Onların karınlarından çeşitli renklerde bal çıkar. Onda insanlar için şifa vardır. Şüphesiz bunda düşünen bir (toplum) için bir ibret vardır.

Arı; küçücük, vızıldayan, her gün gördüğümüz "sıradan" bir böcektir. Fakat Kur'an, o küçücük böceğin beynine koca bir harita yerleştirildiğini, karnında ise insanlık için bir şifa fabrikası

kurulduğunu (“vahyetti” kelimesiyle) hatırlatır. Mükemmel altıgen mimarisi ve kimya laboratuvarı gibi çalışan midesiyle o sıradan böcek, uydurma ölümsüzlük iksirlerinden çok daha büyük ve gerçek bir mucize (harikuladelik) barındırır.

3- Tohum ve Çekirdek Misali

Şiirden Misal (Harika Şeyleri Sıradanlaştırma): Mitolojilerde ölüleri diriltiren sihirbazlardan, asasıyla kurak topraklardan dev ormanlar fışkırtan büyücülerden bahsedilir. Bu sözde olağanüstü olaylar, sadece hayal dünyasını eğlendirir; gerçek dünyada karşılıkları olmadığı için kıymetsizdir.

Ayetten Misal (Sıradan Şeylerdeki Harikuladelik):

إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَى؟ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ
مِنَ الْحَيِّ؟ ذَلِكُمُ اللَّهُ فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ

” Şüphesiz ki taneleri ve çekirdekleri yaran Allah’tır. O, ölüden diriye çıkarır, diriden de ölüyü çıkaran O’dur. İşte Allah budur. O halde nasıl yüz çevirirsiniz? En’âm Suresi 95. ayet:

Toprağa attığımız, cansız, kuru, odun parçası gibi duran “sıradan” bir tohum... Her gün yediğimiz meyvelerin çöpe attığımız çekirdekleri... Kur’an o kuru odun parçasının karanlık toprak altında suyla temas edince çatlamasının (filizlenmesinin) asıl mucize olduğunu söyler. Cansız (ölü) bir maddeden, devasa, canlı, nefes alan, meyve veren bir ağacın çıkması, şairlerin diriliş mitolojilerinden milyonlarca kat daha sarsıcı ve gözümüzün önünde gerçekleşen bir harikuladeliktir.

4- Sivrisinek Misali

Şiirden Misal (Harika Şeyleri Sıradanlaştırma): Destanlarda ağızdan ateş püsküren ejderhalar, kanatlarıyla fırtınalar koparan zümrüdüanka kuşları tasvir edilir. İlk okunuşta insanı ürperten bu devasa canavarlar, sadece bir edebi kurgu oldukları anlaşıldığında hükmünü yitirir, basitleşir.

Ayetten Misal (Sıradan Şeylerdeki Harikuladelik):

إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيٰ ۚ أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَّا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا ۚ

“Şüphesiz Allah, bir sivrisineği, hatta onun da ötesinde (daha küçüğünü) misal getirmekten çekinmez.” Bakara Suresi 26. ayet

Sivrisinek, insana sadece rahatsızlık veren, değersiz ve çok “adi” bir mahluk olarak görülür. Müşrikler (ve o dönemin şairleri) *“Koskoca Allah böyle basit böceklerden mi bahseder?”* diyerek itiraz etmişlerdi. Oysa modern bilim göstermiştir ki; bir sivrisinekte kızılötesi termal kamera sistemi, kan pıhtılaşmasını önleyen özel bir anestezi (uyuşturucu) kimyasalı, mikroskobik pompalar ve mükemmel bir uçuş dinamiği vardır. Kur’an, o ehemmiyetsiz görünen sivrisineğin içindeki sanatın, uydurma ejderhalardan çok daha karmaşık ve olağanüstü olduğunu asırlar öncesinden ilan etmiştir.